

СЕКЦІЯ 5 МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.9:658

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4263/2025-4-13>**Семенова Т.В.**

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Українського державного університету науки і технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4749-9473>*

Леонідов І.І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
і соціально-гуманітарних дисциплін
Українського державного університету науки і технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7369-2464>*

Корнєєв О.В.

*магістр
Українського державного університету науки і технологій
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1811-0345>*

Semenova Tetiana

*Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship
Ukrainian State University of Science and Technologies*

Leonidov Ihor

*Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of International Economics
and Social-Humanitarian Disciplines
Ukrainian State University of Science and Technologies*

Kornieiev Oleksandr

*Master
Ukrainian State University of Science and Technologies*

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОТОРГІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

ASSESSMENT OF THE EFFICIENCY OF FOREIGN TRADE ACTIVITIES OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена актуальним питанням оцінки ефективності зовнішньоторгівельної діяльності в умовах промислових підприємств – суб'єктів міжнародної торгівлі. Узагальнено теоретико-методичні підходи до оцінювання ефективності зовнішньоторгівельної діяльності промислових підприємств. Запропоновано комплексну систему показників, що дозволяє здійснювати діагностику зовнішньоторгівельної діяльності з урахуванням як економічних, так і організаційно-фінансових чинників. Доведено доцільність застосування методу експертних оцінок для визначення ключових факторів впливу на ефективність реалізації експортного потенціалу підприємства. Уточнено, що умови кредитування експортних операцій мають суттєвий вплив на кінцеві результати зовнішньоторгівельної діяльності, а врахування коефіцієнта кредитного впливу дозволяє більш точно визначити реальну вигідність зовнішньоекономічних контрактів.

Ключові слова: зовнішньоторгівельна діяльність, міжнародна торгівля, експорт, експортний потенціал, конкурентоспроможність, світовий ринок, інтегральний показник, стратегічна ефективність.

ANNOTATION

The purpose of this article is to study the main methodological approaches to assessing the environmental and economic efficiency of investment projects in industrial enterprises. The problem of making environmentally-economically sound decisions on the implementation of the investment activities of the enterprise remains very relevant and unsolved in modern conditions. Methods of calculating the deviation of absolute were used in the process of research. Average and relative variables and dynamics methods were also used in the process of research. The concept of an ecologically balanced investment project is disclosed. The main methodological approaches to assessing the environmental and economic efficiency of investment strategies and projects are given and characterized. It is proposed to assess the ecological and economic efficiency of investment projects on the basis of a two-dimensional assessment system. The system provides for the use of the net modern value of the investment project, taking into account the penalties for environmental pollution (economic feasibility of investment) and the criterion of the environmental efficiency of the investment project (environmental feasibility of investment). The methodology for assessing the environmental

and economic efficiency of investment projects has been improved. Integral indicators (criteria) for assessing the environmental efficiency of investment projects are developed in order to increase the objectivity of the results obtained on the environmental acceptability of the implementation of investment projects. The assessment of the ecological and economic efficiency of the investment project of a specific industrial enterprise was carried out according to the proposed method. The proposed methodology for assessing the environmental and economic efficiency of investment projects can be used by enterprises to determine investment projects that meet the established selection criteria for an environmentally balanced investment portfolio. An in-depth analysis of the ecological and economic efficiency of investment projects and their impact on the performance of enterprises is the prospects for further developments.

Keywords: foreign trade activity, international trade, export, export potential, competitiveness, world market, integral indicator, strategic efficiency.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації світового господарства та посилення конкуренції на міжнародних ринках ефективна зовнішньоторгівельна діяльність є одним із ключових чинників забезпечення сталого розвитку промислових підприємств. Саме вона визначає можливості підприємства щодо інтеграції у світову економіку, залучення іноземних інвестицій, освоєння нових ринків збуту, підвищення конкурентоспроможності продукції та ефективного використання ресурсного потенціалу.

Разом із тим, існуючі підходи до оцінювання ефективності зовнішньоторгівельної діяльності часто мають фрагментарний характер, не враховують специфіку діяльності промислових підприємств, галузеві особливості, ризики зовнішнього середовища та коливання валютних курсів. Це ускладнює прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо розвитку експортно-імпорتنих операцій, вибору стратегічних партнерів і форм зовнішньоторгівельного співробітництва.

Тому постає необхідність розроблення цілісної методики оцінювання ефективності зовнішньоторгівельної діяльності, яка б дозволяла не лише визначати її поточний рівень, а й прогнозувати результати діяльності, виявляти резерви підвищення ефективності та формувати стратегію розвитку підприємства на міжнародних ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінки ефективності зовнішньоторгівельної діяльності присвячені роботи наступних українських вчених, серед яких Т.І. Бондарєва, А.І. Осадчук, Ю.В. Ілясова, А.Г. Дем'яненко, А.О. Фатенок-Ткачук, П.О. Гринько, Н.І. Федоронько, П.В. Круш, О.Є. Кузьмін, А.О. Босак, Р.З. Дарміць, А.І. Яковлев, О.Г. Мельник, Ю.Л. Логвіненко та інші.

Українські вчені формують теоретико-методичні засади аналізу зовнішньоторгівельної діяльності, зосереджуючись на фінансовій стійкості та конкурентоспроможності підприємств, а також на особливостях їх функціонування у міжнародному середовищі.

Значний внесок зробили Т. Бондарєва та А. Осадчук, які розробляють підходи до оцінювання результативності експортної діяльності [1]. Ю. Ілясова досліджує галузеву специфіку експортного маркетингу [2], а А. Фатенок-Ткачук акцентує увагу на факторному аналізі розвитку ЗТД [3]. Дослідження О. Кузьміна, А. Босака, О. Мельника та Ю. Логвіненка стосуються ризиків, динаміки зовнішнього середовища та ефективності організаційних моделей управління зовнішньоторгівельною діяльністю.

Серед зарубіжних учених ключовими є праці М. Портера, який обґрунтував концепцію конкурентних переваг підприємства на міжнародних ринках [4]; П. Кругмана та М. Обстфельда, що аналізують макроекономічні закономірності, валютні коливання та умови торгівлі [5]; Дж. Даннінга, автора OLI-парадигми міжнародної діяльності підприємств [6]. Додатковий внесок у розвиток теорії зовнішньої торгівлі зробили Р. Вернон (модель життєвого циклу товару) [7], К. Кавусгіл (експортна готовність підприємства) [8], А. Ругман (регіональні моделі торгівлі) [9], Х. Чжен і Г. Сінґх (особливості торгівлі країн, що розвиваються) [10; 11].

Отже, наукові праці українських та зарубіжних авторів створюють методичний фундамент для подальшого розвитку системи оцінювання ефективності зовнішньоторгівельної діяльності, проте сучасні умови потребують її адаптації до високої динаміки та невизначеності глобального середовища, включаючи трансформацію логістичних ланцюгів, геоекономічні ризики та цифровізацію міжнародних торговельних процесів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових досліджень, присвячених проблемам управління та оцінювання зовнішньоторгівельної діяльності підприємств, низка важливих аспектів залишається недостатньо опрацьованою. Зокрема, потребує подальшого розвитку методичний інструментарій оцінювання ефективності зовнішньоторгівельної діяльності з урахуванням галузевих особливостей промислових підприємств, впливу зовнішніх ризиків (економічних, політичних, логістичних) та змін у міжнародному торговельному середовищі.

Недостатньо розробленими залишаються питання комплексного підходу до оцінювання результативності зовнішньоторгівельної діяльності, який би поєднував кількісні та якісні показники, дозволяв оцінювати не лише фінансові результати, але й стратегічну ефективність – рівень диверсифікації ринків, стійкість партнерських відносин, інноваційність експортної продукції тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є уточнення теоретико-методичних засад оцінювання ефективності зовнішньоторгівельної діяльності промислового підприємства з урахуванням сучасних викликів, ризиків та тенденцій розвитку міжнародного економічного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз досліджень вищенаведених вчених показує, що для оцінювання ефективності зовнішньоторгівельної діяльності підприємств застосовуються різні підходи. Одні базуються на використанні кількісних методик, що ґрунтуються на розрахунку і аналізі комплексу показників, які характеризують експорт [1,2]. Широко застосовуються також і експертні методи, що базуються на використанні думки фахівця (експерта) [3]. Часто обидва підходи застосовуються разом.

Одним із ключових аспектів дослідження зовнішньоторгівельної діяльності підприємства є визначення чинників, що впливають на ефективність реалізації його експортного потенціалу. Для виявлення таких факторів, які справляють найбільш істотний вплив на розвиток експортних можливостей підприємства, найбільш доцільним вважається метод експертних оцінок, що отримав широке визнання серед науковців та практиків.

Різноманіття наукових підходів до аналізу результативності діяльності підприємств у сфері зовнішньоекономічних відносин зумовило формування кількох концепцій оцінювання ефективності зовнішньоторгівельної діяльності, серед яких можна виділити витратний, балансовий, порівняльний, індикаторний та підхід збалансованої оцінки.

Основні відмінності між цими підходами пояснюються не лише різним трактуванням складу витрат і результатів діяльності, а й рівнем комплексності охоплення предметної сфери оцінювання – тобто набору чинників та взаємозв'язків, які формують ефективність зовнішньоторгівельної діяльності.

Водночас усі зазначені концепції мають певну спільну методичну основу, що передбачає врахування специфічних умов функціонування підприємства на внутрішньому та зовнішніх ринках. При цьому важливим є врахування впливу митних, валютних, фінансових та регуляторних факторів, які безпосередньо позначаються на результативності експортних операцій та загальному рівні ефективності зовнішньоторгівельної діяльності.

У процесі розроблення системи показників для діагностики ефективності зовнішньоторгівельної діяльності підприємства слід враховувати, що саме через цю систему реалізуються основні функції діагностики. Вона забезпечує виявлення та ідентифікацію проблемних зон, оцінювання поточного стану діяльності, аналіз тенденцій розвитку, прогнозування подальших змін, а також формування рекомендацій щодо усунення недоліків і підтримання належного рівня ефективності зовнішньоекономічних процесів.

Таким чином, теоретичне підґрунтя побудови системи показників має охоплювати не лише визначення принципів їх формування,

але й чітко встановлювати вимоги до відбору показників, що забезпечують повноту та достовірність оцінки. Водночас ця система повинна відображати структурні складові ефективності зовнішньоторгівельної діяльності – економічну, організаційну, фінансову, маркетингову та ресурсну – і забезпечувати можливість комплексної оцінки результатів діяльності підприємства на світовому ринку.

Отже, система показників діагностики виконує подвійну роль: з одного боку, є інструментом контролю та аналізу ефективності зовнішньоторгівельної діяльності, а з іншого – виступає методичною основою для прийняття управлінських рішень, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності підприємства у міжнародному середовищі.

Під час здійснення обґрунтованого підбору показників для оцінювання ефективності зовнішньоторгівельної діяльності промислового підприємства доцільно керуватись певними вимогами, а саме:

- розрахунок показників повинен ґрунтуватись на доступній інформаційній базі, що забезпечуватиме об'єктивність результатів;

- кожен показник повинен характеризуватись економічним змістом, тобто повинно бути чітко виражене його функціональне призначення;

- під час розрахунку показників необхідно враховувати взаємозв'язки між ними [12].

З урахуванням вищенаведених вимог на основі аналізу рекомендацій учених та практиків щодо доцільності включення того чи іншого показника до системи показників діагностики ефективності зовнішньоторгівельної діяльності підприємства, до цієї системи пропонуємо включити наступні показники ефективності зовнішньоекономічної діяльності [12]:

1) показник частки експорту

$$ЧЕ = \frac{E}{B_p}, \quad (1)$$

де E – обсяг експорту продукції, гр. од.;

B_p – загальний обсяг реалізованої продукції, гр. од.;

2) експортна щільність підприємства на світовому ринку

$$ЕЩ = \frac{E}{Q_e}, \quad (2)$$

де Q_e – кількість покупців продукції на світовому ринку;

3) темп зміни поставок на експорт

$$ТЗПЕ = \frac{E_t}{E_{t-1}}, \quad (3)$$

де E_t – обсяг експорту в поточний період, гр. од.;

E_{t-1} – обсяг експорту в попередній період, гр. од.;

4) рівень продуктової диверсифікації експорту

$$ПДЕ = \frac{E}{E_{осн}} , \quad (4)$$

де $E_{осн}$ – обсяг основного виду експортної продукції, гр. од.;

5) економічна ефективність експорту

$$EEE = \frac{ЧВ}{ПВ} \times 100\% , \quad (5)$$

де $ЧВ_e$ – чиста виручка в іноземній валюті за реалізований товар, переведена у гривні за офіційним курсом на день надходження валютної виручки, гр. од., яка розраховується за наступною формулою

$$ЧВ_e = (BB \times K_p) - ДВ - МП , \quad (6)$$

де BB – валютний виторг за експортний товар;

K_p – діючий ринковий курс іноземної валюти до гривні;

$ДВ$ – додаткові витрати всередині країни, які пов'язані з експортом товару, гр. од.;

$МП$ – митні платежі, гр. од.;

$ПВ_e$ – повні витрати підприємства на експорт продукції, гр. од.;

6) вигідність (ефективність) експорту

$$BE = \frac{ЧВ}{B_e} \times 100\% , \quad (7)$$

де B_e – вартість реалізації експортних товарів за внутрішніми цінами, гр. од.

Позитивним вважається значення показника ефективності більше за одиницю (або 100%) і свідчить про те, що реалізація товарів на світовому ринку буде вигідніша, ніж усередині країни;

7) прибутковість експортних операцій

$$ПЕО = \frac{\Pi}{Q_{en}} = \frac{ЧВ - ПВ}{Q_{en}} , \quad (8)$$

де Π_e – прибуток від експортних операцій, гр. од.

Прибуток від експортних операцій характеризує прямий ефект від здійснення зовнішньоторгівельної діяльності. Цей показник є первинним під час визначення доцільності виходу на світовий ринок, його позитивне значення свідчить про зростання добробуту підприємства та відтворення його капіталу;

Q_{en} – кількість угод експортних поставок;

8) порівняльний ефект від здійснення зовнішньоторгівельної діяльності

$$E_{пор} = \Pi_e - \Pi_{вн} , \quad (9)$$

де $\Pi_{вн}$ – прибуток, отриманий підприємством від продажу аналогічного обсягу продукції на внутрішньому ринку, гр. од.

Варто зауважити, що порівняльний ефект від здійснення зовнішньоторгівельної діяльності визначає доцільність здійснення експортної операції та економічної вигоди, отримані внаслідок виходу на світовий ринок;

9) рентабельність експорту

$$R_e = \frac{\Pi}{ЧВ} \times 100\% . \quad (10)$$

Цей показник характеризує, скільки прибутку припадає на 1 грн чистого доходу, отриманого від експорту продукції. При цьому важливо, щоб динаміка показника рентабельності характеризувалась тенденцією зростання його значення. Крім того, доцільно рентабельність реалізації продукції на експорт порівнювати із рентабельністю реалізації продукції на внутрішньому ринку.

Якщо показник рентабельності експорту >0 і вище показника ефективності реалізації на внутрішньому ринку, то реалізація на світовому ринку буде ефективнішою у порівнянні із реалізацією на внутрішньому ринку.

Статистичною базою визначення пропонованої системи показників є форми фінансової та статистичної звітності промислового підприємства, а також даних первинної облікової документації та зведених відомостей управлінського обліку.

В якості інтегрального показника використано метод розрахунку середньозваженої арифметичної.

За кожною складовою визначається узагальнюючий показник (Y), як середньозважена величина співвідношень фактичних та рекомендованих значень локальних показників з урахуванням їх значущості

$$Y = \sum_{i=1}^n \alpha_i \frac{\Pi_{факт}^i}{\Pi_{рек}^i} , \quad (11)$$

де $\Pi_{факт}^i$, $\Pi_{рек}^i$ – відповідно, фактичне та рекомендоване значення i -го показника;

α_i – коефіцієнт значущості i -го показника.

Для показників, які не мають нормативних значень, фактичне значення ділиться на базисне, якщо збільшення значення показника свідчить про поліпшення фінансового стану, та навпаки, якщо ріст значення показника негативно впливає на фінансову стійкість.

Інтегральна оцінка ефективності зовнішньоторгівельної діяльності підприємства розраховується як середня величина узагальнюючих оцінок за усіма складовими.

Вагомості показників було визначено експертними методами. Експертами для проведення якісної оцінки зовнішньоторгівельної діяльності можуть бути обрані:

- фахівці підприємства (директор, заступники директора із зовнішньоекономічної діяльності, заступники директора з економіки, комерційні директори, маркетологи);
- споживачі, основні оптові клієнти.

Основні експортні показники та результати опитування групи експертів з метою виявлення ступеню впливу окремих складових підприємств на рівень ефективності їхньої зовнішньоекономічної діяльності наведено в таблиці 1.

Умови кредитування є одним із важливих чинників, що впливають на ефективність зовнішньоторгівельної діяльності підприємства. У більшості випадків експортні операції здійснюються на умовах надання комерційного

Таблиця 1

Показники ефективності зовнішньоекономічної діяльності та їх вагомості

№	Назва показника	Вагомість, %
1	Показник частки експорту	7,5
2	Експортна щільність підприємства на світовому ринку	5,5
3	Темп зміни поставок на експорт	8,0
4	Рівень продуктової диверсифікації експорту	6,5
5	Економічна ефективність експорту	14,0
6	Вигідність (ефективність) експорту	14,5
7	Прибутковість експортних операцій	16,0
8	Порівняльний ефект від здійснення зовнішньоторгівельної діяльності	13,0
9	Рентабельність експорту	15,0
	Всього	100,0

Джерело: розроблено авторами

кредиту, коли оплата за поставлену продукцію відбувається із певною відстрочкою. Саме тому для підприємства принципово важливо оцінити, наскільки економічно доцільною є реалізація товарів із відтермінуванням платежу.

З метою врахування впливу умов кредитування у процесі розрахунку ефективності зовнішньоекономічної діяльності застосовують коефіцієнт кредитного впливу. Цей показник визначається як відношення загального обсягу валютних надходжень від експорту протягом року до номінальної вартості реалізованої експортної продукції. Отримане значення відображає вартість товарного кредиту, який фактично надає продавець покупцеві під час здійснення зовнішньоторгівельної операції [13].

Розмір комерційного кредиту зазвичай оцінюється через цінову знижку (дисконт), яку експортер готовий надати імпортеру у разі попередньої оплати контракту. Таким чином, врахування коефіцієнта кредитного впливу у системі показників ефективності зовнішньоторгівельної діяльності дозволяє більш об'єктивно оцінити економічні результати експортної діяльності, беручи до уваги фінансові умови співпраці між сторонами контракту.

Висновки. Розроблена методика формування системи показників діагностики ефективності зовнішньоторгівельної діяльності може бути використана для моніторингу результативності діяльності промислових підприємств, виявлення резервів зростання та визначення напрямів підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку. Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленні методичного забезпечення оцінки ефективності зовнішньоторгівельної діяльності з урахуванням сучасних викликів – зокрема, трансформації міжнародних логістичних ланцюгів, впливу воєнного стану на експортну активність, цифровізації зовнішньоторгівельних процесів та переходу до сталих, екологічно збалансованих моделей міжнародної торгівлі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бондарева Т. І., Осадчук А. І. Оцінка ефективності експортної діяльності підприємства. *Економіка та управління*

підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. 2011. № 3 (15). С. 91–104.

2. Ілясова Ю. В. Експортний маркетинг виноробної продукції : автореф. дис.. канд. екон. наук : 08.00.04. Сімферополь, 2009. 18 с.
3. Фатенок-Ткачук А. О. Аналізування факторів впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* 2010. № 17. С. 93–100.
4. Porter M. E. *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance.* New York: Free Press, 1985. 557 p.
5. Krugman P. R., Obstfeld M., Melitz M. J. *International Economics: Theory and Policy.* 10th edition. Boston: Pearson, 2015. 805 p.
6. Dunning J. H. *Multinational Enterprises and the Global Economy.* Wokingham: Addison-Wesley Publishing Company, 1993. 680 p.
7. Vernon R. *International Investment and International Trade in the Product Cycle.* New York: Columbia University Press, 1966. 109 p.
8. Cavusgil S. T. *Internationalization of Firms: A Marketing Perspective.* East Lansing: Michigan State University Press, 1980. 145 p.
9. Rugman A. M. *The Regional Multinationals: MNEs and "Global" Strategic Management.* Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 374 p.
10. Singh H., Kundu S. K. *Explaining the Growth Patterns of Developing-Country Multinationals.* London: Routledge, 2002. 256 p.
11. Zheng H., Wang Y. *Global Trade Logistics and International Transport Management.* Singapore: Springer, 2018. 312 p.
12. Гринько П. О. Формування системи показників діагностики ефективності експортно-імпортної діяльності підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2018. Випуск 20. С. 122–125.
13. Бланк І. А. *Управління прибутком.* Київ : Ніка-Центр, 1998. 544 с.

REFERENCES:

1. Bondarieva T. I., Osadchuk A. I. (2011) Otsinka efektyvnosti eksportnoi diialnosti pidpriemstva [Assessment of the effectiveness of the enterprise's export activities]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy mashynobudivnoi haluzi: problemy teorii ta praktyky – Economics and management of enterprises in the machine-building industry: problems of theory and practice*, vol. 3 (15), pp. 91–104.

2. Iliasova Yu. V. (2009) Eksportnyi marketynh vynorobnoi produktii [Export marketing of wine products]: dys.... kand. ekon. nauk : 08.00.04 (PhD Thesis). Simferopol, 18 p. (in Ukrainian)
3. Fatenok-Tkachuk A. O. (2010) Analizuvannia faktoriv vplyvu na rozvytok zovnishnoekonomichnoi diialnosti mashynobudivnykh pidpriemstv [Analysis of factors influencing the development of foreign economic activity of machine-building enterprises]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Scientific works of Kirovograd National Technical University. Economic Sciences*, vol. 17, pp. 93–100.
4. Porter M. E. (1985) *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: Free Press, 557 p.
5. Krugman P. R., Obstfeld M., Melitz M. J. (2015) *International Economics: Theory and Policy*. Boston: Pearson, 805 p.
6. Dunning J. H. (1993) *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Wokingham: Addison-Wesley Publishing Company, 680 p.
7. Vernon R. (1966) *International Investment and International Trade in the Product Cycle*. New York: Columbia University Press, 109 p.
8. Cavusgil S. T. (1980) *Internationalization of Firms: A Marketing Perspective*. East Lansing: Michigan State University Press, 145 p.
9. Rugman A. M. (2005) *The Regional Multinationals: MNEs and "Global" Strategic Management*. Cambridge: Cambridge University Press, 374 p.
10. Singh H., Kundu S. K. (2002) *Explaining the Growth Patterns of Developing-Country Multinationals*. London: Routledge, 256 p.
11. Zheng H., Wang Y. (2018) *Global Trade Logistics and International Transport Management*. Singapore: Springer, 312 p.
12. Hryenko P. O. (2018) *Formuvannia systemy pokaznykiv diahnostyky efektyvnosti eksportno-importnoi diialnosti pidpriemstva* [Formation of a system of indicators for diagnosing the efficiency of an enterprise's export-import activities]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, vol. 20, pp. 122–125.
13. Blank I. A. (1998) *Upravlinnia prybutkom* [Upravlinnia prybutkom]. Kyiv: Nika Center, 544 p.

Стаття надійшла: 19.11.2025

Стаття прийнята: 04.12.2025

Стаття опублікована: 26.12.2025